
ЗНАЧЕННЯ МІЖМІСЬКИХ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНИХ ЗМАГАНЬ МОСКВА–КИЇВ 1913–1914 рр. У РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Олексій Лях-Породько

Резюме. Проанализировано положение легкой атлетики в Российской империи в начале XX в. Определены факторы, которые повлияли на проведение первых междугородных соревнований по легкой атлетике. Рассмотрены особенности подготовки и проведения легкоатлетических встреч Москвы и Киева в 1913 – 1914 гг. Определены проблемы подготовки и организации соревнований по легкой атлетике в Москве и Киеве. Выяснена роль традиционных междугородных соревнований в развитии легкой атлетики в Российской империи. Проведен сравнительный анализ результатов, показанных спортсменами на легкоатлетических соревнованиях в 1913 и 1914 гг. Определены лучшие легкоатлеты, которые устанавливали национальные и городские рекорды.

Ключевые слова: Российская империя, легкая атлетика, соревнования.

The resume. In article position of track and field athletics in the Russian empire in the XX-th century beginning is analysed. Factors which have affected carrying out of the first long-distance competitions on track and field athletics are defined. Рассмотрены features of preparation and carrying out of track and field athletics meetings of Moscow and Kiev in 1913 – 1914 Are defined problems of preparation and the organisation of competitions on track and field athletics in Moscow and Kiev. The role of traditional long-distance competitions in track and field athletics development in the Russian empire is found out. The comparative analysis of results shown by sportsmen at track and field athletics competitions in 1913 is carried out and 1914 Are defined the best athletes who established national and city records.

Keywords: The Russian empire, track and field athletics, competitions.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зародження спорту в Російській імперії, як і в інших європейських країнах, відбулося у другій половині XIX ст. Однак у межах Імперії сформувалися специфічні умови для його зародження: просвітницька діяльність педагогів, лікарів, громадських діячів, а також шкільна та військова реформа; створення перших спортивних клубів; організаційне об'єднання тих, хто займається фізичними вправами (створення Всеросійських спортивних союзів); впровадження у практику елементів змагальності (організація та проведення перших спортивних змагань); проведення змагань серед членів не лише одного, а й інших (організація внутрішніх міжклубних змагань); міжнародні спортивні зв'язки спортсменів (виступи спортсменів Російської імперії на міжнародних змаганнях) тощо.

На початку XX ст., а саме після революційних подій 1905–1907 рр., починається якісно новий етап розвитку спортивного руху в Російській імперії, зумовлений демократизацією політико-суспільного життя, активізацією економічного та культурного розвитку, виникненням різноманітних громадських організацій та політичних партій тощо.

У цей час у Російській імперії серед найбільш популярних видів спорту були гімнастика, важка

атлетика та боротьба, велосипедний спорт, легка атлетика, футбол, плавання тощо. З них якнайкраще вирізнялась легка атлетика, яка мала давні традиції у Російській імперії, а це зародження наприкінці 1880-х років, проведення з 1908 р. національного чемпіонату, створення Всеросійського союзу (1911) тощо. Окрім цього, легка атлетика була включена до програми Першої та Другої російських олімпіад 1913–1914 рр., а міжміські легкоатлетичні змагання цих років сприяли підготовці та відбору кращих спортсменів з перспективою участі у Іграх VI Олімпіади 1916 р.

Особливості зародження та розвитку легкої атлетики у Російській імперії розглядалися низкою фахівців [4, 11]. У їх дослідженнях аналізуються витоки цього виду спорту наприкінці XIX ст. та його становлення на початку XX ст. Однак немає жодної ґрунтовної згадки про організацію та проведення міжміських легкоатлетичних змагань Москва–Київ у 1913–1914 рр., що викликає здивування враховуючи їх значення у розвитку легкої атлетики у державі.

Дослідження виконано згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2011–2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за темою 1.1 «Історичні, організаційно-методичні та правові основи реалізації олімпійської освіти в Україні».

Мета дослідження – здійснити історико-теоретичний аналіз та з'ясувати значення міжміських легкоатлетичних змагань Москва–Київ 1913–1914 рр. у розвитку легкої атлетики у Російській імперії.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, історико-логічний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. У Російській імперії на початку ХХ ст. легка атлетика була одним з найрозвиненіших видів спорту. Так, станом на 1913 р., за повідомленням Канцелярії головностерегаючого за фізичним розвитком народонаселення, легка атлетика культивувалась у 182 товариствах, а Всеросійський союз аматорів легкої атлетики об'єднував 55 товариств [11]. Одним із найперших у 1911 р. був створений Всеросійський союз аматорів легкої атлетики. Однак саме у 1913 р. у Санкт-Петербурзі відбулося зібрання засновників до цього часу тимчасово існуючого союзу [8]. На нашу думку, не останню роль у цьому відіграли міжміські зустрічі Москви і Києва зокрема та оптимізація розвитку легкої атлетики в цілому.

Невипадково ідея проведення міжміських зустрічей Москви та Києва виникла та реалізувалась саме у 1913 та 1914 рр. По-перше, легкоатлетичні змагання 1913 р. у Москві були одними із найостанніших (окрім національної першості) напередодні Першої російської олімпіади. По-друге, у наступному році змагання легкоатлетів цих двох міст відбулися напередодні Другої Російської Олімпіади. По-третє, як і перші Російські Олімпіади, так і міжміські змагання Москви та Києва у 1913–1914 рр. вважалися підготовчими для участі спортсменів Російської імперії у Іграх VI Олімпіади 1916 р.

Не минули увагою змагання засоби масової інформації (спеціалізовані журнали та газети), які детально розповіли про досягнуті результати та зацентували увагу на їх значенні у розвитку легкої атлетики у державі. Так, у київському журналі «Красота и сила» з цього приводу писалося: «Впервые было разыграно в Москве состязание, которое по своему значению является историческим. Подобно состязаниям английских университетов Oxford и Cambridge, будут устраиваться ежегодно состязания Москва-Киев...» [13, с. 11]. Про необхідність проведення легкоатлетичних змагань зазначав і журнал «К спорту!»: «... Нельзя не приветствовать почина Московской лиги в устройстве междугородних состязаний по легкой атлетике. Говорить о значении устройства такого рода состязаний много не приходится. Это ясно каждому любителю легкоатлетического спорта...» [1, 10].

Ініціатива щодо організації змагань належить Московській лізі аматорів легкої атлетики та ки-

ївським спортивним організаціям. Між ними були обговорені умови проведення змагань, які склалися з чотирьох пунктів.

1. Міжміські змагання Москва–Київ організуються по черзі. Перше змагання відбудеться у Москві у 1913 р.

2. Змагання проводяться з дванадцяти дисциплін: біг на 100, 400, 1 500, 5 000 м, біг через бар'єри на 100 м, стрибки у висоту та довжину з розбігу, стрибки з жердиною, метання диска, списа, ядра та молота.

3. У міжміських змаганнях кожне місто має право виставити будь-яку кількість учасників, але кожен учасник може виступити не більше ніж у трьох дисциплінах.

4. Перемога визначається сумою кращих результатів у кожній дисципліні представників міст за таблицею десятиборства на Олімпійських іграх у Стокгольмі.

Перша міжміська зустріч відбулась 2 та 3 червня 1913 р. на легкоатлетичному майданчику Московського клубу лижників за участю 65 спортсменів. Кияни були представлені гуртками «Спорт» та «Любителі спорту». Слід зазначити, що київські легкоатлети ретельно готувалися до зустрічі з представниками Москви. Так, у Києві 25 та 26 травня відбулося спортивне свято, яке включало змагання з легкої атлетики, а також гімнастику та бокс [7]. За результатами цих змагань для поїздки у Москву була сформована команда з найкращих легкоатлетів: К. Вешке, Б. Галаневич, М. Орлов, А. Семенов, І. Сидоров, Б. Орлов, П. Вешке, М. Іванов, Снимщиков, Милевський, Смутний, Карасьов [3]. Від Москви виступили клуб лижників, товариство любителів лижного спорту, Сокольничий гурток лижників, гурток «Уніон», гурток любителів спорту та гурток «Чайка».

Суддівська колегія була створена виключно з представників Москви, що надавало певну перевагу місцевим спортсменам: головний суддя – Ф. Генніг, стартер – Д. Ребрик, судді А. Буличев, Б. Горбинський, В. Горбинський, М. Димнов, М. Жуков, О. Кан та ін. [9].

У результаті змагань найбільшу кількість очок здобули москвичі – 7751,81. Представники Києва набрали 6904,29 очок [12]. Одразу ж у пресі з'явилися аналітичні статті щодо умов проведення змагань та їх результатів. Так, у журналі «К спорту!» повідомлялося: «Киевляне заняли первые места за оба дня в прыжках в высоту и длину и метании диска. В остальных состязаниях первенствовала Москва. В общем, как видно, московские легкоатлеты оказались сильнее киевлян... В итоге – победа за Москвой. Пожелаем московским легкоатлетам успеха в сегодняшней встрече с более серьезными противниками – финляндцами» [1, 11]. Таким було враження невідомого кореспондента журналу

про змагання та рівень майстерності київських легкоатлетів, які лише у трьох дисциплінах здобули перемогу. Насправді ж кияни ставали переможцями у чотирьох дисциплінах, тричі посідали другі місця та чотири рази займали третю сходинку (табл. 1).

Іншої думки щодо отриманих результатів та причин невдалого виступу киян був автор статті, опублікованої у журналі «Красота и сила»: «2 и 3 июня состязания происходили на небольшой, но хорошо устроенной площадке Московского клуба лыжников. Гаревая дорожка, которой так гордится клуб и которую так старательно поливают и укатывают, на самом деле совсем непригодна для достижения хороших результатов. Спринтеры, стаеры жаловались на отсутствие эластичности. Бег на 100 м сразу же показал, что вся тренировка киевлян непригодна в новых условиях бега. Мы привыкли к твердому грунту и бег спринтера у нас при порывистом толчке, в Москве же толчек заставлял оседать рыхлую дорожку и даже отчаянными усилиями нельзя было выиграть в скорости» [13, 11]. Окрім цього, київські легкоатлети зустрілися з іншими незручностями. Так, метання списа проводилося проти вітру, коло для метання диска було на декілька десятків сантиметрів більшим, ніж у Києві (2,13–2,50), а в стрибках з жердиною за Москву виступав У. Бааш – спортсмен, який до цього часу представляв Санкт-Петербург. До речі він був одним із найсильніших легкоатлетів (у своїй дисципліні) Російської імперії. Цього ж разу його виступ увінчався встановлен-

ням нового московського рекорду у стрибках з жердиною – 3,25 м. Такий високий результат надав можливість Москві отримати 297 очок. Також велику кількість очок (364,6) московські спортсмени здобули завдяки перемозі у метанні молота. Нажаль провина самих киян у цьому теж є. Цей вид легкої атлетики у місті не культивувався. Однак перевага представників Москви над Києвом у 847,56 очок, враховуючи організаційні недоліки, не дає підстави робити висновок, що легкоатлети з Києва слабші і поступаються майстерністю спортсменам Фінляндії або Москви. Адже після першого дня змагань кияни випереджали москвичів більш, ніж на п'ятдесят очок.

Підтвердження, що київські легкоатлети не поступаються московським спортсменам або представникам Фінляндії є міжнародні змагання, які відбулись наступного тижня, 8 та 9 червня, у Москві. Знову організатором змагань виступила Московська ліга аматорів легкої атлетики. Але цього разу змагалися спортсмени не лише Москви та Києва, а й Риги та представники Фінляндії [5]. Про значення, яке надавалося цим змаганням, свідчить те, що до Москви приїхали легкоатлети одного з найкращих фінських спортивних клубів «Idrotts Foreningen Kamraterna». Серед них був учасник Ігор V Олімпіади 1912 р. – Горнборг (сьоме місце у десятиборстві). Особливу увагу звернули в Московській лізі аматорів легкої атлетики на командні змагання з естафети 4x100 м. Керівництвом ліги заздалегідь, на засіданні комітету (6 червня), був затверджений склад

Таблиця 1 – Результати легкоатлетичних змагань Москва–Київ 1913 р.

Дисципліна	Перше місце	Друге місце	Третє місце
Біг 100 м	Захаров (Москва) – 11,8 с	Іваневич (Москва) – 12,2 с	Архипов (Москва) – 12,4 с
Біг 400 м	Галаневич (Київ) – 57,4 с	Шульц (Москва) – 58,2 с	Орлов (Київ) – 1 м 04,8 с
Біг 1500 м	Єлизаров (Москва) – 4 м 35,2 с*	Харьков (Москва) – 4 м 36,6 с	Новиков (Москва) – 4 м 37,0 с
Біг 5000 м	Харьков (Москва) – 16 м 54,4 с	Никольський (Москва) – 17 м 23,2 с	Іванов (Москва) – 17 м 44,4 с
Біг через бар'єри 110 м	Шульц (Москва) – 18,8 с	Милевський (Київ) – 19,6 с	Сидоров (Київ) – 20,2 с
Стрибки у висоту з розбігу	Вешке (Київ) – 1,60 м Милевський (Київ) – 1,60 м	Морозов (Москва) – 1,55 м Бааш (Москва) – 1,55 м Ознобишин (Москва) – 1,55 м Фреліх (Москва) – 1,55 м	Духовенський (Москва) – 1,50 м Прокоф'єв (Москва) – 1,50 м Галаневич (Київ) – 1,50 м Сидоров (Київ) – 1,50 м
Стрибки у довжину з розбігу	Вешке (Київ) – 6,33 м	Шульц (Москва) – 6,24 м*	Дрожжин (Москва) – 5,95 м
Стрибки з жердиною	Бааш (Москва) – 3,25 м*	Тенішев (Москва) – 2,90 м	Унмут (Москва) – 2,80 м
Метання ядра	Свечин (Москва) – 10,13 м	Вешке (Київ) – 10,02 м	Смутрний (Київ) – 10,00 м
Метання диска	Карасьов (Київ) – 33,07 м	Гусляков (Москва) – 31,45 м	Молоканов (Москва) – 31,41 м
Метання списа	Суворов (Москва) – 39,86 м	Вешке (Київ) – 38,95 м	Васильєв (Москва) – 35,54 м
Метання молота	Чистяков (Москва) – 32,95 м	Концев (Москва) – 25,89 м	Тяпкин (Москва) – 24,84 м

* Рекорд Москви.

команди: Іваневич (товариство аматорів лижного спорту), Шульц (Московський клуб лижників), Архипов (Московський гурток аматорів спорту), Захаров (Сокольничий гурток лижників) [2]. Від спортивного гуртка «Уніон» (Рига) брав участь один із найкращих стрибунів з жердиною, двічі переможець першості Російської імперії – Вітгоф. До речі, напередодні цих змагань він установив новий рекорд Прибалтійського краю – 3,44 м. Кияни були представлені К. Вешке та Б. Милевським. Їх виступ ознаменувався перемогою першого у стрибках у довжину з розбігу (6,34 м) та третім місцем другого у стрибках у висоту з розбігу (1,65 м) [10]. Отже, результати виступів київських легкоатлетів у 1913 р. у міжміських та міжнародних змаганнях з одного боку продемонстрували високий рівень майстерності, зокрема зі стрибків у довжину, висоту та у метанні, а з іншого – вказали на недоліки у розвитку окремих видів легкої атлетики (метання молота, біг на довгі дистанції тощо). Також негативним можна вважати відсутність киян (проблеми фінансування) серед учасників першості Російської імперії з легкої атлетики, яке відбулося у липні 1913 р. у Санкт-Петербурзі. Хоча фахівці прогнозували, що саме кияни складуть конкуренцію легкоатлетам Санкт-Петербургу та Москви щонайменше у змаганнях зі стрибків у довжину та з жердиною, метанні диска, ядра, бігу на 100 та 400 м.

Наступного 1914 р. міжміські легкоатлетичні змагання між Москвою та Києвом, згідно з затвердженими умовами у 1913 р., відбулися у Києві 25 та 26 травня. Організатором цих змагань виступила Київська ліга аматорів легкої атлетики. Однак головним суддею було обрано представника Москви Ф. Генніга, який нажалі не приїхав до Києва. Замінив його поручик Г. Кравчук (секретар Київського олімпійського комітету в 1913 р.). Столична преса доволі стримано, а інколи й з докором та відвертою критикою охарактеризувала рівень організації легкоатлетичних змагань у Києві. Зокрема, журнал «Русский спорт» написав таке: «Главным судьей был... пор. Кравчук, в сравнительном порядке проведший состязание... Хронометраж и измерения были тщательны: девять хронометров не давали малейшей разницы. В заключение нельзя не указать на слишком сложную роль, какую взяла на себя молодая и совершенно неопытная в своем составе (президиум) лига любителей легкой атлетики, устраивая настоящее состязание, требующее в своей организации солидного опыта. Насколько настоящее состязание будет памятно по своим выдающимся результатам, настолько оно не забудется как выдающееся по своему беспорядку и неорганизованности по технической части, ответственность, за что всецело пада-

ет на устроителей его – Киевскую лигу любителей легкой атлетики» [6, 11]. Так підсумував значення цих змагань один з найавторитетніших у ті часи, серед спеціалізованих видань, журнал «Русский спорт». Звісно, що недоліки були, але ж ними не позбавлена була й попередня міжміська зустріч у 1913 р., організатором якої виступила Московська ліга любителів легкої атлетики.

Однак, незважаючи на критику рівня організації змагань, цього разу учасники продемонстрували більш високу спортивну майстерність встановив два рекорди Російської імперії у легкій атлетиці. Одним із найяскравіших моментів цього дійства стали встановлення, чого не вдалося у Москві, двох національних рекордів представниками київського гуртка «Спорт». Микола Орлов у фіналі бігу на 100 м здолав дистанцію за 10,9 с, а Осип Сидоров у змаганнях з бігу через бар'єри на 110 м показав результат 16,9 с (табл. 2). Окрім цього, було оновлено низку рекордів Москви (Архипов, 100 м – 11,0 с) та Києва (Б. Орлов, 100 м – 11,1 с; М. Соколов, стрибки з жердиною – 3,20 м; І. Карасьов, метання диска – 34,41 м; Снимщиков, біг 5000 м – 17 м 3 с) [6].

У підсумку кияни здобули 8980,06 очок, а представники Москви – 8467,345. Тобто у 1914 р. переможцем міжміських легкоатлетичних змагань став Київ. Якщо ж порівняти результати переможців у Москві та Києві, то видно, що з дванадцяти дисциплін у 1914 р. покращено десять, причому шість – киянами (табл. 3).

Отже, проведення перших міжміських легкоатлетичних змагань у 1913–1914 рр., враховуючи показані високі результати (встановлення національних та міських рекордів) та підготовку до всеросійських олімпіад і Ігор IV Олімпіади 1916 р., відіграло важливу роль у розвитку легкої атлетики у державі. Окрім цього, активізувались міжнародні легкоатлетичні зв'язки Російської імперії. Наприклад, якщо у 1913 р. представник Всеросійського союзу аматорів легкої атлетики (ВСЛЛА), на жалі, не був запрошений на конгрес Міжнародної аматорської федерації легкої атлетики, який відбувся у Берліні (Німеччина), то вже наступного року на черговий конгрес, який проходив у Ліоні (Франція), був відряджений голова ВСЛЛА Г. Дюперрон.

Висновки. На початку ХХ ст. у Російській імперії спостерігається активізація розвитку легкої атлетики, чому сприяють загальноєвропейські тенденції (створення Міжнародної любительської федерації легкої атлетики у 1912 р. тощо) та внутрішні (проведення з 1908 р. національного чемпіонату, створення Всеросійського союзу в 1911 р. тощо) фактори популяризації цього виду спорту.

Безсумнівно, що ідея організувати такі змагання напередодні Першої та Другої Російських

Таблиця 2 – Результати легкоатлетичних змагань Москва–Київ 1914 р.

Дисципліна	Перше місце	Друге місце	Третє місце
Біг 100 м	Орлов (Київ) – 10,9 с	Орлов (Київ) – 11,0 с	Архипов (Москва) – 11,0 с
Біг 400 м	Архипов (Москва) – 54,2 с	Александров (Москва) – 54,5 с	Соколов (Київ) – 54,7 с
Біг 1500 м	Єлізаров (Москва) – 4 м 25,8 с	Новиков (Москва) – ?	Іванов (Київ) – 4 м 37,0 с
Біг 5000 м	Тетюнов (Москва) – 16 м 47,4 с	Снимщиков (Київ) – 17 м 3,0 с	Іванов (Київ) – ?
Біг через бар'єри 110 м	Сидоров (Київ) – 16,9 с	Шульц (Москва) – 18,7 с	Щеголев (Київ) – ?
Стрибки у висоту з розбігу	Милевський (Київ) – 1,65 м Латті (Київ) – 1,65 м	Бааш (Москва) – 1,60 м	–
Стрибки у довжину з розбігу	Вешке (Київ) – 6,30 м	Бааш (Москва) – 5,96 м	–
Стрибки з жердиною	Бааш (Москва) – 3,30 м	Соколов (Київ) – 3,20 м	Сусский (Київ) – 3,05 м
Метання ядра	Смутний (Київ) – 11 м. 51,5 с	Єлісєєв (Київ) – 11 м 49,5 с	Вешке (Київ) – 10 м 59 с
Метання диска	Карасьов (Київ) – 34,41 м	? (Київ)	? (Київ)
Метання списа	Гриненко (Київ) – 43,52 м	Васильєв (Москва) – 43,41 м	Вешке (Київ) – 41,15 м
Метання молота	Фомин (Москва) – 27,26 м	–	–

Олімпіад мала за мету підготовку легкоатлетів Російської імперії до Ігор VI Олімпіади 1916 р. Результати змагань показали, що міжміські зустрічі є дієвим кроком у покращенні спортивної майстерності, свідченням цьому є встановлення національних рекордів, а також у виявленні недоліків, наприклад, рівень організації та технічне оснащення, для виправлення яких залишався час.

Звісно, легкоатлетичні змагання планувались як традиційні, тобто щорічні, але, на жаль, їм су-

дилося відбутися лише двічі – у 1913 та 1914 рр. Перша світова війна, яка почалася у 1914 р., завадила подальшому їх проведенню. Можна лише тільки уявити, яке б важливе значення мали ці міжміські зустрічі у розвитку легкої атлетики у Російській імперії у майбутньому.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на аналіз та виявлення особливостей розвитку легкої атлетики у Російській імперії наприкінці XIX – початку XX ст.

Таблиця 3 – Результати переможців легкоатлетичних змагань Москва–Київ 1913 – 1914 рр.

Дисципліна	1913 рік	1914 рік
Біг 100 м	Захаров (Москва) – 11,8 с	Орлов (Київ) – 10,9 с
Біг 400 м	Галаневич (Київ) – 57,4 с	Архипов (Москва) – 54,2 с
Біг 1500 м	Єлізаров (Москва) – 4 м 35,2 с	Єлізаров (Москва) – 4 м 25,8 с
Біг 5000 м	Харьков (Москва) – 16 м 54,4 с	Тетюнов (Москва) – 16 м 47,4 с
Біг через бар'єри 110 м	Шульц (Москва) – 18,8 с	Сидоров (Київ) – 16,9 с
Стрибки у висоту з розбігу	Вешке (Київ) – 1,60 м Милевський (Київ) – 1,60 м	Милевський (Київ) – 1,65 м Латті (Київ) – 1,65 м
Стрибки у довжину з розбігу	Вешке (Київ) – 6,33 м	Вешке (Київ) – 6,30 м
Стрибки з жердиною	Бааш (Москва) – 3,25 м	Бааш (Москва) – 3,30 м
Метання ядра	Свечин (Москва) – 10,13 м	Смутний (Київ) – 11 м 51,5 с
Метання диска	Карасьов (Київ) – 33,07 м	Карасьов (Київ) – 34,41 м
Метання списа	Суворов (Москва) – 39,86 м	Гриненко (Київ) – 43,52 м
Метання молота	Чистяков (Москва) – 32,95 м	Фомин (Москва) – 27,26 м

Література

1. А. М. Легкоатлетические состязания Киев-Москва / А. М. // К спорту! – 1913. – №17. – С. 10 – 11.
2. В М.Л.Л.А. // Рус. спорт. – 1913. – №23. – С. 17.
3. В Москву // Красота и сила. – 1913. – №11. – С. 11.
4. Голощапов Б.Р. История физической культуры и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Б.Р. Голощапов. – М.: Академия, 2011. — 312 с.
5. Международные состязания в Москве // Красота и сила. – 1913. – №12. – С. 13.
6. Москва-Киев. Установление двух всероссийских рекордов // Рус. спорт. – 1914. – №22. – С. 10 – 11.
7. Первый спортивный праздник в Киеве // Рус. спорт. – 1913. – №24. – С. 8.
8. По России // Красота и сила. – 1913. – №14-15. – С. 17.
9. Состязание Москва-Киев // Рус. спорт. – 1913. – №23. – С. 16 – 17.
10. Состязание по легкой атлетике Москва-Рига-Киев-Финляндия // Рус. спорт. – 1913. – №24. – С. 6 – 7.
11. Суник А.Б. Российский спорт и олимпийское движение на рубеже XIX – XX веков / А. Б. Суник. Изд. 2-е, исправл. и дополн. – М.: Сов. спорт, 2004. – 764 с.
12. Технические результаты состязаний Киев-Москва // К спорту! – 1913. – №17. – С. 13.
13. Традиционные состязания Москва-Киев // Красота и сила. – 1913. – №12. – С. 11 – 13.

References

1. A.M. Track and field competitions between Kiev and Moscow / A.M. // K sportu! – 1913. – №17. – P. 10 – 11.
2. In M.L.L.A. // Russkii sport. – 1913. – №23. – P. 17.
3. To Moscow // Krasota i sila. – 1913. – №11. – P. 11.
4. Goloshchapov B. R. History of physical culture and sports: textbook for students of high educational establishments / B. R. Goloshchapov. – Moscow Academy, 2011. – 312 p.
5. The international competitions in Moscow // Krasota i sila. – 1913. – №12. – P. 13.
6. Moscow-Kiev. An establishment of two all-Russia records // Russkii sport. – 1914. – №22. – P. 10 – 11.
7. The first sports celebration in Kiev // Russkii sport. – 1913. – №24. – P. 8.
8. Across Russia // Krasota i sila. – 1913. – №14-15. – P. 17.
9. Competition Moscow-Kiev // Russkii sport. – 1913. – №23. – P. 16 – 17.
10. Track and field competition Moscow-Riga-Kiev-Finland // Russkii sport. – 1913. – №24. – P. 6-7.
11. Sunik A. B. The Russian sport and the Olympic movement at the turn of XIX century / A. B. Sunik. – Moscow: Soviet sports, 2004. – 764 p.
12. Technical results of competitions Kiev-Moscow // K sportu! – 1913. – №17. – P. 13.
13. Traditional competitions Moscow-Kiev // Krasota i sila. – 1913. – №12. – P. 11 – 13.